

Малов В. В.

магістр

Національного університету «Запорізька політехніка»

Лазнева І. О.

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин

Національного університету «Запорізька політехніка»

Malov Vladyslav

Master

National University «Zaporizhzhia Politechnic»

Lazneva Iryna

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Senior Lecturer at Department of International Economic Relations

National University «Zaporizhzhia Politechnic»

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджено інтелектуальне підприємництво як форма реалізації інтелектуального капіталу на промислових підприємствах України, досліджено його вагому роль та основні принципи в управлінні знаннями. Інтелектуальне підприємництво сьогодні відіграє велику роль в управлінні знаннями на українських промислових підприємствах, адже відбуваються серйозні соціально-економічні та технологічні зміни, що акцентують увагу на більш ефективному управлінні інтелектуальними ресурсами в економіці України. Пріоритети розвитку зміщуються від матеріального виробництва до інноваційних технологій, виробництва інформації і знань. Розвиток організаційного управління в напрямі підвищення ефективності промислових організацій, ситуативної адекватності в умовах невизначеності, раціонального використання ресурсів (як матеріальних, так і інтелектуальних) пов'язується з поняттям організаційного знання.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, знання, підприємництво, економіка знань, інтелектуальна взаємодія.

Вступ та постановка проблеми. В умовах інтенсивної інформатизації та інтелектуалізації світової економіки особливого значення набувають виробництво і реалізація людського капіталу на українських промислових підприємствах, а саме його інтелектуальний складник. Серед основних проблем реалізації інтелектуального капіталу – його комерціалізація. Як одна з форм реалізації інтелектуального капіталу пропонується інтелектуальне підприємництво з визначенням його видів, напрямів підтримки і розвитку в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Знання в умовах сучасної економіки грають вирішальну роль. Як указує В. Макаров, створення, розповсюдження та використання знань забезпечують конкурентні переваги підприємствам [1, с. 178].

Б. Мільнер відзначає, що підвищення конкурентоспроможності підприємств під час управління знаннями забезпечується за рахунок трансформації, побудови гнучких виробничих процесів, що орієнтовані на потреби клієнта [2, с. 147].

Дж. Куїнн наголошує на важливості знань, що містяться у складних організаційних процесах. Такі знання отримані на основі досвіду, є його явною, формалізованою формою [3, с. 520].

Ж. Пробст розглядає управління знаннями як поліпшення можливостей підприємства на всіх рівнях за рахунок ефективного використання ресурсу знань [4, с. 100].

П. Друкер підкреслює важливість в умовах сучасної економіки діяльності з формування знань та співробітників, що створюють знання. Діяльність із формування та

використання знань забезпечує створення організаційного знання підприємства та управління ним [5, с. 504].

Термін «організаційне знання» був запропонований І. Нонака і Х. Такеучі під час дослідження інноваційних процесів у японських компаніях. Автори розглядають організаційне знання як таке, що інтегрує сукупність знань, досвіду співробітників на рівні організації у цілому. Такий підхід базується на філософському визначенні знань як таких, що заковані в живих об'єктах та використовуються для адаптації до зовнішнього середовища, зв'язку з іншими людьми, розвитку [6, с. 309].

Важливий аспект управління знаннями пов'язаний із труднощами формалізації (виявлення) та подальшого використання неявних, невідокремлених від людини знань. Неявні знання є суттєвим ресурсом для підвищення конкурентоздатності підприємства у разі їх відокремлення, структурування та подальшого розповсюдження [7, с. 210].

Сучасні підходи до формування, використання та управління знаннями окреслюють окремо організаційний, людський та клієнтський складники інтелектуального капіталу, недостатньо враховуючи аспекти його інтеграції на основі трансформації знань, процесний характер управління знаннями, а також процеси відокремлення знань від людини – носія за інтеграції складників інтелектуального капіталу. Тому стає очевидним, що методологія управління організаційними знаннями підприємства потребує уточнення.

Метою даної роботи є вивчення феномену інтелектуального підприємництва як форми реалізації інтелекту-

ального капіталу з виокремленням теоретичних та організаційних положень для його ефективного використання на промислових підприємствах України.

Результати дослідження. Від зміни структури української економіки залежать темпи її розвитку в найближчій і середньостроковій перспективі. Виходячи з того, що структура ВВП змінюється дуже повільно, необхідно термінове вжиття заходів для здійснення структурних змін (модернізації) української економіки в напрямі інноваційного розвитку. Країні вкрай необхідна нова індустріалізація – глибокі структурні зрушення на користь наукомістких галузей промисловості. В іншому разі Україна може безповоротно перетворитися на світового аутсайдера в постачанні сировини, енергії, фінансового та інтелектуального капіталу.

Світовий досвід країн, що динамічно розвиваються, показує, що в основі їх інтенсивного розвитку лежать інновації. Здатність держав створювати й упроваджувати інновації визначає також і темпи соціального розвитку, фінансову стабільність і в кінцевому підсумку конкурентоспроможність на глобальному ринку, надаючи тим самим інноваційну динаміку розвитку невиробничих секторів економіки. Це свідчить про те, що залучення в інноваційну діяльність найбільш відсталих секторів: охорони здоров'я, освіти, соціальних послуг буде найбільш позитивно сприяти процесам структурних змін української економіки.

Проте динаміка інноваційного розвитку промислових підприємств провідних країн світу визначається рівнем розвитку високотехнологічного сектору економіки. Розвиток цього сектору залежить від здатності економічних суб'єктів не тільки до ефективного використання наявних знань і компетенцій, а й до виробництва нових знань у результаті реалізації творчих процесів.

Із розвитком українського суспільства обсяги інтелектуальних витрат збільшуються, а обсяг природних ресурсів, навпаки, зменшується. Техніко-економічний розвиток за своїм змістом має на увазі процес послідовного заміщення великих комплексів технологічно пов'язаних виробництв – технологічних укладів [8, с. 233].

Напередодні переходу до нового технологічного укладу відбуваються фундаментальні трансформації в технологічній сфері, які характеризуються вдосконаленням високих технологій (High-Tech), що являють собою складні керовані природні процеси, і появою соціогуманітарних технологій (High-Hume). У зв'язку із цим соціодинаміка розвитку суспільства орієнтована на неухильне освоєння інновацій, як соціальних, так і технологічних, набуває якісно нового змісту і більш високих темпів [9, с. 235].

У 2015 р. у промисловому виробництві України частка сервісних видів діяльності становила 40,9%, у тому числі інформаційно-освітніх – 10,2%, управлінських – 5,8%, наукових досліджень – 4,5%. В українському промисловому виробництві існує різний рівень спеціалізації внутрішньовиробничих послуг. Поряд із послугами, що надаються для власних потреб, велика частка надання послуг стороннім організаціям, що стає дуже істотною під час виконання таких сервісних видів діяльності, як навчання рекламних працівників, експертиза, лізинг, оренда, установка обладнання і технічний огляд, обчислювальні роботи. Очевидно, що, з одного боку, очікується подальше поглиблення спеціалізації сервісних видів діяльності, з іншого – подальше розширення сфери послуг і, відповідно, збільшення числа зайнятих у цій сфері працівників.

В Україні, на думку фахівців, приблизно 60% промисловості відноситься до третього технологічного укладу;

5% – до четвертого і менше 1% – до п'ятого. Пануючими в більшості галузей виробництва є третій і четвертий технологічні уклади. За даними Звіту про світову конкурентоспроможність, у світовому рейтингу інноваційної активності Україна займає 76-е місце зі 133 країн. Необхідність переходу із сировинного на інноваційний шлях розвитку як найбільш інтенсивний є очевидною, оскільки українська економіка на початку ХХІ ст. виявилася в ситуації бифуркації.

Виникнення інтелектуального підприємництва на промислових підприємствах України зумовлено світовими тенденціями соціально-економічного розвитку, такими як:

- посилення ролі знання у соціально-економічних процесах;
- трансформація таких інституцій, як наука та освіта, в напрямі їх ринкової орієнтації;
- формування розвиненого ринку інтелектуальної власності;
- інтелектуалізація економіки в напрямі наукомістких технологій і високотехнологічних послуг [10, с. 45].

Аналіз різних точок зору на інтелектуальне підприємництво в промисловості дає змогу виділити три основні підходи до розуміння цього явища: на макро-, мікро- і нанорівні. Інтелектуальне підприємництво:

- на макрорівні – особливий інститут економіки знань;
- на мікрорівні – діяльність з управління інтелектуальними ресурсами компанії з метою максимізації прибутку;
- на нанорівні – сутнісна характеристика конкурентоспроможної особистості.

Аналіз феномену інтелектуального підприємництва показує, що його сутність розкривається в контексті взаємодії двох найбільш активних соціальних груп інноваційно-технологічного розвитку суспільства: інтелектуальної групи і спільноти практики (Community of Practice).

В українській практиці дотепер переважають дезорієнтовані тенденції в розвитку ключових елементів інноваційного інтелектуального підприємництва в промисловості, що робить неможливим формування єдиного простору інновацій. У цій ситуації актуалізується проблема розроблення нових концепцій діяльності, які забезпечують поєднання інтелектуальних і практичних спільнот [11, с. 363].

В інституційному контексті роль інтелектуального підприємництва пов'язана з розробленням механізмів, погоджених взаємодій між ключовими елементами інноваційної інфраструктури для інноваційного розвитку промисловості України.

Під час аналізу еволюції інституційних форм інтелектуального підприємництва на промислових підприємствах України були встановлені три етапи інституціоналізації українського інтелектуального підприємництва:

- відновлення базових інституційних форм організації інтелектуальної діяльності в трансформаційній економіці України;
- формування інституційних форм інтелектуального підприємництва в Україні;
- розвиток інтелектуального підприємництва на промислових підприємствах України [12, с. 218].

Одним із мінусів інтелектуального підприємництва як форми реалізації інтелектуального капіталу на промислових підприємствах України є нестача когнітивного капіталу. Когнітивний капітал – результат впливу людського капіталу на накопичений інтелектуальний капітал і технології. Нижче представлено підхід, який допоможе інтелектуалу-підприємцю у вирішенні питань стосовно

розвитку когнітивного капіталу й інтелектуального підприємства загалом.

На нашу думку, когнітивний капітал інтелектуала-підприємця можна представити у вигляді такого виразу:

$$KK=I3 \cdot (Z_{\phi} + Z_{\text{пр}} + B + H) \cdot (IK + ЦВ),$$

де $I3$ – індивідуальні здібності, визначені як

$$I3 = (П + EI),$$

де $П$ – психотип; EI – емоційний інтелект.

Для інтелектуала-підприємця, орієнтованого на інноваційну діяльність на промисловому підприємстві, знання, вміння і навички можна визначити так:

Z_{ϕ} – фундаментальні знання в галузі фізики, матеріалознавства та ін.;

$Z_{\text{пр}}$ – прикладні знання, отримані в процесі міждисциплінарних досліджень і спрямовані для досягнення практичних цілей і вирішення конкретних завдань на промисловому підприємстві;

B – уміння розроблення маркетингово-орієнтованих стратегій і бізнес-моделей інновацій продуктів/послуг;

H – навички володіння інтелектуальними технологіями на підприємстві;

IK – інтелектуальна компетентність;

$ЦВ$ – цінні вміння.

Цінні вміння виявляються безпосередньо в інноваційній діяльності промислового підприємства. Вони не піддаються емпіричній квантифікації з належним рівнем точності, оскільки відносяться до характеристики інноваційної діяльності співробітника в тій чи іншій промисловій компанії. Згідно з нашим підходом, накопичення і використання інноваційних умінь – це результат процесів організаційного навчання, спрямованих на формування когнітивного капіталу в результаті перетворення неявних знань на явні. Ефективність їх використання визначати-

меться інтенсивністю інноваційних практик (ІП) шляхом накопичення ноу-хау під час реалізації інноваційних проєктів.

У зв'язку із цим цінні вміння можна виразити так:

$$ЦВ = (IM \cdot K_p \cdot IP)^K,$$

де IM – інноваційне мислення; K_p – креативність; IP – інтенсивність інноваційних практик; K – кількість комунікацій, що реалізуються під час виконання інноваційних проєктів за допомогою інтелектуального підприємства.

Представлений підхід до розвитку інтелектуального підприємства на промислових підприємствах України визначається:

– предметною сферою інтелектуального підприємства, об'єднуючи інтелектуальний і соціальний простір інновацій;

– орієнтацією інтелектуально-предметної діяльності на створення маркетингово-орієнтованих концептів конвергентних інновацій, отриманих у результаті проведення фундаментальних, пошукових і прикладних науково-дослідних робіт у сфері конвергентних технологій.

Висновки. В умовах комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності на промислових підприємствах України розвивається інтелектуальне підприємство, представниками якого є підприємці-інтелектуали. В основі ефективної інноваційної діяльності підприємця-інтелектуала лежить когнітивний капітал, формування і розвиток якого передбачає перехід до інноваційної моделі освіти, що являє собою інтелектоємну безперервну освіту як на базі університетів України, так і в умовах внутрішньофірмового навчання. У ході дослідження було розроблено підхід до формування когнітивного капіталу для ефективного використання на промислових підприємствах України в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Антошкіна Л.І. Управління знаннями. Донецьк, 2011. 178 с.
2. Доскуч Л.В. Концепція менеджменту знань як інноваційний елемент системи управління кадровим потенціалом промислового підприємства. Львів, 2011. С. 146–149.
3. Верба В.А. Розвиток компанії на принципах процесного управління. Київ, 2011. С. 517–526.
4. Балан В.Г. Моделі прийняття управлінських рішень. Київ, 2011. 100 с.
5. Управління персоналом / М.Д. Виноградський та ін. Київ, 2012. 504 с.
6. Рульєв В.А. Управління персоналом. Київ, 2013. 309 с.
7. Чала О.В. Інтегрована структура інтелектуального капіталу. Харків, 2013. С. 208–211.
8. Ліпич Л.Г., Хілуха О.А., Кушнір М.А. Вплив інтелектуального капіталу на управління знаннями підприємства. Київ, 2019. С. 230–240. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-3-33>.
9. Управління знаннями в системі інноваційного розвитку організації / Г.О. Комарницька та ін. Суми, 2017. С. 231–241. DOI: 10.21272/mmi.2017.1-21.
10. Осаул А.О. Управління інтелектуальним капіталом як складова системи управління підприємством. Харків, 2016. С. 42–46. DOI: 10.15587/2313-8416.2016.60270.
11. Кендюхов О.В. Ефективне управління інтелектуальним капіталом. Донецьк, 2008. 363 с.
12. Мартиненко М.В. Управління організаційними знаннями підприємства. Харків, 2013. 218 с.

References:

1. Antoshkina L.I. (2011) *Upravlinnja znannjamy* [Knowledge management]. Donetsk, p. 178.
2. Doskuch L.V. (2011) *Konceptija menedzhmentu znanj jak innovacijnyj element systemy upravlinnja kadrovym potencialom promyslovogho pidpryjemstva* [Concept of knowledge management as an innovative element of the system of management of personnel potential of an industrial enterprise]. Lviv, pp. 146–149.
3. Verba V.A. (2011) *Rozvytok kompaniji na pryncypakh procesnogho upravlinnja* [Development of the company on the principles of process management]. Kyiv, pp. 517–526.
4. Balan V.Gh. (2011) *Modeli pryjnattja upravlinsjkykh rishenj* [Management decision-making models]. Kyiv, p. 100.
5. Vynohradsjkyj M.D., Bjelajev S.V., Vynohradsjka A.M., Shkapova O.M. (2012) *Upravlinnja personalom* [Human Resources Management]. Kyiv, p. 504.
6. Ruljjev V.A. (2013) *Upravlinnja personalom* [Human Resources Management]. Kyiv, p.309.
7. Chala O.V. (2013) *Integhrovana struktura intelektualnogho kapitalu* [Integrated Intellectual Capital Structure]. Kharkiv, pp. 208–211.

8. Lypych L.Gh., Khilukha O.A., Kushnir M.A. (2019) *Vplyv intelektualnogho kapitalu na upravlinnja znannjamy pidpryjemstva* [Impact of intellectual capital on enterprise knowledge management]. Kyiv, pp. 230–240. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-3-33>.
9. Iljashenko S.M., Shypulina Ju.S., Iljashenko N.S., Komarnycjka Gh.O. (2017) *Upravlinnja znannjamy v systemi innovacijnogho rozvytku orghanizaciji* [Knowledge management in the organization's innovation development system]. Sumy, pp. 231–241. DOI: <https://doi.org/10.21272/mmi.2017.1-21>.
10. Osaul A.O. (2016) *Upravlinnja intelektualnym kapitalom jak skladova systemy upravlinnja pidpryjemstvom* [Intelligent Capital Management as Part of Enterprise Management]. Kharkiv, pp. 42–46. DOI: <https://doi.org/10.15587/2313-8416.2016.60270>.
11. Kendjukhov O.V. (2008) *Efektivne upravlinnja intelektualnym kapitalom* [Intelligent Capital Management as Part of Enterprise Management]. Donetsk, p. 363.
12. Martynenko M.V. (2013) *Upravlinnja orghanizacijnymy znannjamy pidpryjemstva* [Enterprise Organizational Knowledge Management]. Kharkiv, p. 218.

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО КАК ФОРМА РЕАЛИЗАЦИИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА НА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье исследовано интеллектуальное предпринимательство как форма реализации интеллектуального капитала на промышленных предприятиях Украины, исследована его важная роль и приведены основные принципы управления знаниями с его помощью. Интеллектуальное предпринимательство сегодня играет большую роль в управлении знаниями на украинских промышленных предприятиях, так как происходят серьезные социально-экономические и технологические изменения, стимулирующие внимание к более эффективному управлению интеллектуальными ресурсами в экономике Украины. Приоритеты развития смещаются от материального производства к инновационным технологиям производства информации и знаний. Развитие организационного управления в направлении повышения эффективности промышленных организаций, ситуативной адекватности в условиях неопределенности, рационального использования ресурсов (как материальных, так и интеллектуальных) связывается с понятием организационного знания.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, знания, предпринимательство, экономика знаний, интеллектуальное взаимодействие.

INTELLECTUAL ENTREPRENEURSHIP AS A FORM OF INTELLECTUAL CAPITAL REALIZATION AT INDUSTRIAL ENTERPRISES OF UKRAINE

Summary. The article researches intellectual entrepreneurship as a form of realization of intellectual capital in industrial enterprises of Ukraine, researches its significant role and presents the basic principles of knowledge management with the help of it. Intellectual entrepreneurship today plays a large role in knowledge management in Ukrainian industrial enterprises, because there are serious socio-economic and technological changes that stimulate attention to more effective management of intellectual resources in the Ukrainian economy. The prerequisites for applying a cognitive approach in Ukraine were the complexity of the processes of analysis and decision-making in areas such as economics, sociology, ecology, in which people are active components. Development of organizational management in the direction of enhancing the organization's effectiveness, situational adequacy under uncertainty, rational use of resources (both material and intellectual) linked to the notion of institutional knowledge, which is a constantly changing mix of structured experience, values, contextual information and serves as a basis for assessing and assimilating new experiences and information. In organization knowledge existed not only in documents or repositories, but also developed techniques, processes, practices and norms. Knowledge is one of the most important assets of the company. It must work and bring profit to the organization and become its intellectual capital. Intellectual capital is structured ideas, different types of knowledge and innovations. The great thing is that it is the knowledge that the organization can turn into profit. It is essential to ensure the effective management of knowledge, which includes completely different parts: outlining the company's knowledge, training, knowledge-sharing, management of internal and external information flows, working together in communities and much more. Processes of knowledge management in organization and their effective use are linked to the concept of cognitive management. The cognitive management is defined as the systematic management of the processes through which knowledge is identified, stored, distributed, and used in the organization to improve its activities.

Key words: intellectual capital, knowledge, entrepreneurship, knowledge economy, intellectual interaction.